

Наталія В'ячеславівна Кононенко,
старший лаборант кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

В статті подано результати експериментального дослідження чинників, що впливають на формування у майбутніх вихователів системності професійно-педагогічних знань у процесі фахової підготовки у виші. Розкрито методики діагностування системності знань студентів та індивідуальних особливостей їхнього мислення, відображено стан системності професійно-педагогічних знань студентів випускного курсу підготовки за освітньо-кваліфікаційною програмою бакалаврів та рівень володіння мисленнєвим діями.

Ключові слова: системність професійно-педагогічних знань, підготовка бакалаврів напряму «Дошкільна освіта», майбутні вихователі, індивідуальні особливості мислення.

Однією з важливих ознак розвитку теорії і практики у сучасному світі виступає усвідомлення цілісності і системного характеру всіх процесів, що відбуваються у природі, суспільстві і життєдіяльності людини. Системний спосіб мислення і системний характер знань стають запорукою ефективності людської діяльності у всіх сферах духовного і матеріального виробництва [2]. За цих умов перед вищою педагогічною освітою постає завдання підготовки нової генерації педагогів, які володіють системним підходом до вирішення практичних проблем і здатні його передавати наступним поколінням.

Для професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів володіння системним мисленням і системністю знань зумовлені складною і цілісною природою розвитку і формування особистості дітей дошкільного віку, що потребують від вихователя здатності використовувати та інтегрувати в єдиному освітньому процесі різні види і напрями організації їхньої діяльності, різні засоби педагогічного впливу і підтримки дитини.

Проблема формування системних знань розглядається в дидактиці як необхідна вимога ефективності процесу навчання (В. Галузинський, М. Євтух, В. Лозова, І. Харламов та інші). Серед сучасних педагогічних досліджень значне місце належить визначенню сутності дидактичної категорії «системність» (Т. Борікова, Т. Вакуленко, Л. Зоріна, І. Морев, А. Усова та інші), пошуку шляхів і способів формування системних знань (В. Кузьмін, І. Лернер, С. Лисенкова, В. Онишук, А. Цимбалару, С. Шевченко та інші). Показано невідповідність традиційного типу навчання новим вимогам щодо якості підготовки фахівців у виші, наявності в них системного мислення (А. Аверьянов, Р. Бернс, В. Беспалько, Б. Гершунський, В. Кремень, З. Решетова, С. Гончаренко), розкрито роль системного мислення для інтелектуального розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, О. Анісімов, А. Асмолов, Д. Богоявленська та інші); описано принципи системного пізнання і системного мислення, понятійний апарат системного аналізу як засобу організації

дослідницької діяльності (Н. Абрамова, І. Блауберг, В. Мешеряков, В. Садовський, В. Тюттін, Е. Юді та ін.), форми і способи відображення принципів системного аналізу в навчальному процесі (Ю. Бойчук, І. Малафіїк, О. Місечко, Н. Тельтєвська).

Натомість у науково-педагогічних джерелах переважно констатується суть і принципова важливість відображення системного підходу у змісті і принципах організації педагогічного процесу. Водночас, недостатньо висвітлено практичні розробки з формування системного мислення і системності знань майбутніх педагогів та їх ефективність.

Мета статті – схарактеризувати стан системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів дітей раннього і дошкільного віку, який формується в процесі підготовки за освітньо-кваліфікаційною програмою рівня «бакалавр» та чинників, що впливають на результати цього процесу.

Системність професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів розуміємо як відображення у свідомості особливого способу структурування психологічної і педагогічної інформації про сутність і природу дошкільного дитинства, закони і закономірності, принципи і напрями розвитку дітей раннього і дошкільного віку педагогічними засобами. Ця інформація фіксується як цілісна, відкрита до зовнішніх впливів і гнучка система взаємодії учасників педагогічного процесу, організована і спрямована діями вихователя. Домінують ознакою цієї якості знань виступає цілісність і структурна впорядкованість уявлень про предмет і способи професійної діяльності вихователя; розуміння усталених і динамічних зв'язків між складовими педагогічного процесу, їхнього внеску у створення інтегративної властивості педагогічного процесу - розвивати, навчати, виховувати дитину як особистість, що відсутня у кожного елемента окремо. Важливо, що формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх педагогів дошкільної освіти відбувається впродовж всього циклу професійно

зорієнтованої підготовки і не прив'язано жорстко до певної навчальної дисципліни.

Експериментальне дослідження стану сформованості системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів здійснювалось на випускному - 4 курсі підготовки. При визначенні контингенту для дослідження враховувалось, що студенти четвертого курсу опанували весь обсяг навчальних нормативних і елективних дисциплін професійно зорієнтованого і загального циклів, пройшли всі види педагогічної практики і, як мінімум, теоретично підготовлені до професійно-педагогічної діяльності з організації розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах.

Оцінювання стану системності професійно-педагогічних знань студентів – майбутніх вихователів здійснювалось за трьома критеріями:

- наявність уявлень про елементний склад предмета діяльності вихователя і способи його перетворення;
- наявність уявлень про характер зв'язку і підпорядкованості елементів у структурі предмета діяльності вихователя і способах його перетворення;
- наявність уявлень про зміни предмета діяльності вихователя і способах його перетворення під впливом зовнішніх і внутрішніх обставин.

Відповідно до обраних критеріїв було виділено чотири рівні сформованості системності професійно-педагогічних знань студентів:

- критичний, що характеризувався розрізненими, фрагментарними професійно-педагогічними знаннями;
- низький, який відповідав упорядкованості професійно-педагогічних знань за навчальною дисципліною;
- достатній, що характеризувався упорядкованістю професійно-педагогічних знань за визначеним предметом діяльності вихователя;
- високий, який виявляв упорядкованість професійно-педагогічних знань відповідно до ситуації професійної діяльності вихователя і мети її перетворення.

Дослідження стану сформованості у студентів випускного курсу системності професійно-педагогічних знань здійснювалось методом тестування. Використані в експерименті тести містили завдання чотирьох рівнів складності. Тести першого або критичного рівня вимагали оперування знаннями на рівні елементарного визначення і перерахування. За результатами наукових досліджень, фахівці, які виявляють цей рівень, діють спонтанно, не схильні до аналізу ситуації, її обставин, а також наслідків своїх дій. Формально використовуючи педагогічні поняття, зазвичай вони приймають інтуїтивні і не обмірковані рішення.

Тести другого рівня вимагали упорядкованості професійно-педагогічних знань у межах певної навчальної дисципліни (методика розвитку мовлення, методика фізичного виховання, дошкільна педагогіка, методика образотворчої

діяльності тощо). Фахівці, які виявляють цей рівень, здатні перераховувати основні елементи, що визначають їхню діяльність у межах конкретно окресленої мети професійно-педагогічної діяльності. Однак професійно-педагогічні поняття використовуються формально, для позначення ситуації, а не для обґрунтування дій, що забезпечують її вирішення.

Тести третього рівня вимагали упорядкування знань щодо суті ситуації професійно-педагогічної діяльності вихователя й диференціювання уявлень з важливості ресурсів її розвитку і способів досягнення бажаних результатів в межах конкретної сфери діяльності (розвитку мовлення, фізичного, естетичного, морально-етичного розвитку тощо). Фахівці, які володіють цим рівнем системності професійно-педагогічних знань, здатні розрізнити головне і вторинне у діях вихователя; передбачати причинно-наслідкові результати впливів на педагогічну ситуацію та її зміну. Головною ознакою цього рівня є варіативність уявлень про способи розв'язання ситуації або вирішення проблеми в межах конкретної цілі професійно-педагогічної діяльності вихователя.

Четвертий рівень базується на здатності майбутніх вихователів упорядковувати професійно-педагогічні знання задля аналізу конкретної ситуації з розвитку (навчання, виховання) дитини дошкільного віку, мети її удосконалення й дій учасників освітньо-виховного процесу, що забезпечують її розвиток й удосконалення.

Виконання тестів на високому рівні відповідало коефіцієнтам успішності вище 0,8 (за В. Беспалько [1]) і оцінювалась як сформована системність професійно-педагогічних знань. При значеннях коефіцієнта успішності в інтервалі 0,51- 0,80 – системність знань оцінювалась як така, що знаходиться у стадії усталеного формування і відповідає достатньому рівню. При значеннях коефіцієнта 0,3-0,5 – досліджувана якість професійно-педагогічних знань оцінювалась як така, що відповідає низькому рівню і знаходиться у стадії неусталеного формування і менше 0,3 - оцінювалась як не сформована і випадкова.

Результати тестування студентів виявили, що за вибіркою із 252 студентів системність професійно-педагогічних знань за коефіцієнтом успішності відповідає критичному рівню (0,179).

Наступне завдання в експериментальному дослідженні полягало у визначенні суб'єктивних чинників, що впливають на формування у студентів системності професійно-педагогічних знань. Такими чинниками розглядалися особливості мислення студентів, їхня спрямованість у навчальній діяльності і схильність до зміни стереотипів.

Визначені відповідними стандартизованими методиками, результати констатувального експерименту виявили, що студенти випускного курсу володіють мисленнєвими діями, які забезпечують розуміння значення слів на рівні коефіцієнта успішності 0,562; комбінаторних здібностей – 0,44; визначення суттєвих ознак – 0,422; визначення закономірностей – 0,22. Найбільш

високі результати було отримано за тестом виключення зайвого поняття – 0,79. У цілому за результатами тесту на розумові здібності коефіцієнт успішності склав 0,336.

У переважній кількості студентів було виявлено високу ступінь ригідності (0,75) і схильність до ригідності (0,88). При цьому у виборці студентів випускного курсу домінувала спрямованість на взаємодію, співпрацю (0,52) і професійна мотивація (0,855).

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що системність професійно-педагогічних знань студентів - майбутніх вихователів найбільш сильно пов'язана з ригідністю, тобто відсутністю схильності до зміни мисленневих стереотипів, створенню нових і більш різноманітних ментальних моделей професійно-педагогічної діяльності. Негативно на формуванні системності професійно-педагогічних знань

майбутніх вихователів позначається також низький рівень володіння мисленневими діями, що потребують класифікації і узагальнення педагогічних явищ, знаходження у їх перебігу певних закономірностей.

Результати експериментального дослідження щодо виявлення стану системності у професійно-педагогічних знаннях студентів випускних курсів підготовлених за освітньо-кваліфікаційною програмою бакалаврського рівня напряму 012 «Дошкільна освіта» дають підстави для визначення шляхів і педагогічних умов покращання якості їхніх знань і теоретичної підготовки в цілому.

Вирішення цього завдання передбачає розробку моделі формування системності професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів, методики, що забезпечує її реалізацію та експериментальну апробацію їх ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии /В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Ксенчук Е.В. Системное мышление. Границы ментальных моделей и системное видение мира /Е. В. Ксенчук. – М. : Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2011. – 368 с.

Наталія Вячеславовна Кононенко,

старший лаборант кафедри дошкільної педагогіки,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет

имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

В современном обществе повышение качества подготовки специалистов является одним из условий перехода на европейские стандарты высшего образования. Перед высшим педагогическим образованием стоит проблема подготовки будущих педагогов, которые владеют системным мышлением и системным подходом к решению практических задач и способны передавать его подрастающим поколениям.

В научных источниках констатируется важность отображения системного подхода в содержании и принципах организации педагогического процесса, раскрываются особенности системного мышления. В тоже время, отсутствуют научно-обоснованные разработки по формированию системного мышления и системности знаний будущих педагогов и оценке их эффективности.

В статье рассматривается состояние системности профессионально-педагогических знаний будущих воспитателей детей раннего и дошкольного возраста, который формируется в процессе подготовки по образовательной-квалификационной программе уровня «бакалавр» и факторы, которые влияют на результаты этого процесса.

Экспериментальное исследование осуществлялось в выпускном – 4 курсе подготовки будущих воспитателей в вузе. Оценивание состояния системности профессионально-педагогических знаний студентов – будущих воспитателей происходило по трем критериям:

- наличие представлений об элементном составе предмета деятельности воспитателя и способов его преобразования;
- наличие представлений о характере связи и подчинения элементов в структуре предмета деятельности воспитателя и способах его преобразования;
- наличие представлений об изменениях предмета деятельности воспитателя и способах его преобразования под влиянием внешних и внутренних обстоятельств.

Согласно выбранных критериев, было выделено четыре уровня сформированности системности профессионально-педагогических знаний студентов:

- критический, который характеризовался разрозненными, фрагментарными профессионально-педагогическими знаниями;
- низкий, который отвечал упорядоченности профессионально-педагогических знаний в рамках учебной дисциплины;
- достаточный, который характеризовался упорядоченностью профессионально-педагогических знаний по определенному предмету деятельности воспитателя;

- високий, який показував упорядоченість професійно-педагогічних знань відповідно до ситуації професійної діяльності вихователя і цілі її трансформації.

Результати експериментального дослідження системності професійно-педагогічних знань студентів випускних курсів, підготовлених за освітньо-кваліфікаційною програмою бакалаврського рівня за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта», виявили тісну зв'язь з їх ригідністю, рівнем володіння мислительними операціями аналізу, синтезу і виявлення закономірностей. Отримані результати дають підставу для визначення шляхів і педагогічних умов удосконалення якості професійно-педагогічних знань майбутніх вихователів, розробку методик, яка забезпечує їх реалізацію і експериментальну апробацію її ефективності.

Ключові слова: системність професійно-педагогічних знань, підготовка бакалаврів напрямку «Дошкільна освіта», майбутні вихователі, індивідуальні особливості мислення.

Nataliia Viacheslavivna Kononenko,

Senior Laboratory Assistant of the Faculty of Preschool Pedagogics,

State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

FACTORS FACILITATING THE FORMATION OF THE FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS' SYSTEMIC PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL KNOWLEDGE

The improvement of the quality of the specialists' training in the modern society is one of the conditions which enables transferring to the European standards of higher education. The main task of the higher pedagogical education is the training of the future pedagogues who have a systemic way of thinking, a systemic approach to the solution of practical tasks and are able to transfer it to the growing generation.

In scientific sources the importance of the systemic approach to the contents and organization principles of the pedagogical process is stated; the peculiarities of a systemic thinking is revealed. On the other side, there are no scientifically grounded elaborations regarding the formations of the future pedagogues' systemic thinking, knowledge or evaluation of their efficiency.

The systemity of the professional and pedagogical knowledge of the future educators of earlier and preschool aged children which is formed in the process of training in accordance with the education and qualification program within the bachelor level as well as the factors facilitating the outcomes of this process are considered in the article.

The fourth-year university students majoring in preschool education participated in the experimental research. The systemity state of the future educators' professional and pedagogical knowledge was assessed according to three criteria:

- the presence of ideas regarding the element composition of the subject of the educator's activity and means of its conversion;
- the presence of ideas regarding the nature of links and subordination of elements in the subject structure of the educator's activity and means of its conversion;
- the presence of ideas regarding the changes in the subject structure of the educator's activity and means of its conversion under influence of outer and inner conditions.

The chosen criteria allowed us to single out four levels of the formation of the students' professional and pedagogical knowledge systemity:

- critical which was characterized by uncoordinated, fragmentary professional and pedagogical knowledge;
- low which corresponded the order of the professional and pedagogical knowledge in the framework of a discipline;
- sufficient which was characterized by the order of the professional and pedagogical knowledge in the framework of a particular subject of educator's activity;
- high which demonstrated the order of the professional and pedagogical knowledge in accordance with a situation of the educator's professional activity and an aim of its conversion.

The results of the experimental research of the undergraduates' professional and pedagogical knowledge systemity within the education-qualification programme of the bachelor level targeted to the students majoring in the speciality 012 "Preschool education" have demonstrated a close relationship with their rigidity, their mastery level of such mental operations as analysis, synthesis and identification of regularities. The obtained results give enough ground for the designation of the ways and pedagogical conditions facilitating the improvement of the quality of the future educators' professional and pedagogical knowledge, the elaboration of the methods which could provide their realization and experimental testing of their efficiency.

Key words: systemity of the professional and pedagogical knowledge, training of bachelors who major in «Preschool education», future preschool educators, individual features of thinking.

Подано до редакції: 01.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 12.07.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богущ